

ZİLE'DEKİ ÇEŞME YAPILARININ GÜNÜMÜZ AÇISINDAN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Uğur DEMİRBAĞ
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye
ugur.demirbag@gop.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-8471-7348

<i>Atıf</i>	Demirbağ, U. (2022). Zile'deki Çeşme Yapılarının Günümüz Açısından Genel Bir Değerlendirmesi. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12 (2), 531-554.
-------------	--

ÖZ

Hayatımızın vazgeçilmez kaynaklarından biri su olmuştur. Yaşamımızın devamlılığı ve sürekliliği için suya her zaman ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebepten dolayı tarih boyunca toplumlar genellikle su kenarlarında nehirlerde, ırmaklarda ve çaylarda toplanmışlardır. Zamanla toplumlar ihtiyaçların farklılaşması ile birlikte farklı yapılar inşa etmeye başlamıştır. Bu sebepten dolayı bu yapılardan biri çeşme olmuştur. Sözlüklerde genel olarak boşluk açıklık ve bu boşluktan dökülen su anlamına gelmekle birlikte çeşme sözcüğünün Anadolu'da ne zamandan beri kullanıldığı tam olarak bilinmemektedir (Durman, 2014: 14). Çeşme kelimesinin sözcük anlamı Farsçadan göz anlamına gelen “çeşm” kelimesinden geldiği kabul edilir (Eyice, 1993: 227). 1200 ve 1300 yıllarında ise çeşme sözcüğüne karşılık olarak Arapça göz anlamına gelen “ayn” ve “sikaye” adları kullanılmıştır. Tarihte birçok dönemde çeşme yapımına önem verilmiştir (Ödekan, 1997: 396). Selçuklular ve Beylikler döneminde çeşme çok az bilinse de Osmanlılar döneminde daha çok ön plana çıkmıştır. Tokat'ın Zile ilçesi çeşme mimarisi açısından oldukça zengin bir kenttir. Çalışmada günümüzde mevcut yedi çeşmenin mimari ve bezeme özelliklerinin analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çeşme yapıları genellikle geleneksel kent dokusunun olduğu yoğunluk göstermektedir. Bu çeşmeler, Elbaşoğlu Çeşmesi, Kavaklı Cami Çeşmesi, Kepir Pınarı, Bedesten Cami Çeşmesi, Binbaşoğlu Çeşmesi, Çaypınar Çeşmesi, Şeyhoğlu Cami Çeşmesidir. Bununla birlikte kentte günümüze gelmeyen yalnız kaynaklarda geçen iki çeşme yapısı üzerinde durulmuştur. Bu çeşmeler ise Musalla ve Kömürcü Çeşmesidir.

Anahtar Kelimeler: Zile, Çeşme, Mimari, Bezeme, Teknik.

A GENERAL EVALUATION OF THE CESME BUILDINGS IN ZİLE WITH RESPECT TO TODAY

ABSTRACT

Water has been one of the indispensable resources of our lives. Water is always needed for the continuity and of our con.. lives. For this reason, societies have generally gathered in rivers, rivers and streams throughout history. In time, societies started to build different structures with the differentiation of needs. For this reason, one of these structures has been a fountain. It is not known exactly when the word cesme has been used in Anatolia, although it generally means a hole like an eye and water flowing through this hole in dictionaries. The literal meaning of the word fountain is accepted to come from the Persian word “fountain” which means eye. XIII. and XVI. In the centuries, instead of the word fountain, the names “ayn” and “sikaye” were used, which mean eye in Arabic. In many periods in history, the construction of fountains has been given importance. Although the fountain was little known during the Seljuks and Principalities, it came to the fore during the Ottoman period. Zile district of Tokat is a much wealthy town with regard to fountain architecture. In this study, it has been tried to analyze the architectural and ornamental features of the seven fountains available today. Fountain structures usually show the density of the traditional urban fabric. These fountains are Elbasoglu Fountain, Kavaklı

Mosque Fountain, Kepir Spring, Bedesten Mosque Fountain, Binbasıoğlu Fountain, Caypınar Fountain, Seyhoglu Mosque Fountain. In addition, two fountain structures in the city which have not survived to the present day are mentioned only in the sources. These fountains are Musalla and Kömürcü Fountain.

Keywords: *Zile, Fountain, Architectural, Decoration, Technical.*

GİRİŞ

İnsanlığın var olması ile birlikte su her zaman yaşamın vazgeçilmez bir kaynağı olmuştur. Bundan dolayı toplumların yerleşimlerini genellikle su kenarlarında olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1957: 305). Önceleri topraktan çıkarılan suyun daha sonraki zamanlarda suyun akışı, yönü ve şekli değiştirilmiştir. Suyun depolanması için sarnıçlar, sulama kanalları ve çeşmeler yapılmıştır. Çeşme genel olarak suyun halkın yararına yapıldığı sivil bir yapı anlamına gelmektedir (Sözen, Tanyeli, 2005: 58). Sular oluklardan akıtılarak ilk çeşme yapıları ortaya çıkarılmıştır (Bektaş, 2003: 27). Osmanlı döneminde çeşme yapımına daha çok önem verilmiştir. Çeşmeler bu dönemde cami bünyesinde ve çevresinde her zaman olmuştur. Mimari ve bezeme yönünden oldukça çeşitlilik göstermiştir. Zile kültürel miras yönünden oldukça zengin bir ilçemizdir. Bu zenginliklerden biri de çeşme yapılarıdır. Bu çalışmada Zile'deki çeşme örnekleri üzerinden çeşme yapılarının mimari ve bezeme özellikleri incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan literatür çalışmalarında Zile Çağılı Kültür ve Sanat Dergilerinde, Tarihi ve Kültürü ile Zile Sempozyumlarında ve Adnan Seçkin'in yazmış olduğu Tokat – Zile'de Geleneksel Evlerden Örnekler Koruma Sorunları ve Öneriler adlı yüksek lisans tezinde hiç değinilmediği, Bekir Altındal'ın Zela'dan Zile'ye Yolculuk kitabında çeşmelere yüzeysel olarak çok az değinilmiş olup yapılan araştırmalarda çizim ve görsellikler açısından bir eksiklik olduğu görülmüştür. Bu eksikliğin giderilmesi için böyle bir çalışma ortaya çıkarılmıştır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Zile kent merkezi dini ve sivil yapıların fazla olduğu bir şehirdir. Özellikle sivil yapılar olarak konutların, medreselerin ve hamam yapılarının yoğun olduğu bir ilçedir. Sivil yapı grubu içerisinde değerlendirilen yapı tiplerinden biri de çeşmelerdir. Çeşme sayısı şehir merkezinde oldukça fazladır. Zile ilçe merkezinde günümüze kadar gelmiş çeşme yapılarının bir monografik çalışmasını ortaya çıkarmaktır. Daha önceden yapılan çalışmaları araştırdığımızda çeşmelerle ilgili bulgulara pek rastlanılmamıştır. Çalışmada belirlediğimiz çeşme yapılarının konumu, tarihçesi, yaptıranı, mimari ve bezeme özelliklerini ayrıntılı olarak incelemektir. Su yapıları Osmanlı sivil mimarisi içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle sanat tarihi, mimarlık tarihi ve kültürel miras gibi birçok alana katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma ile birlikte kent merkezinde yer alan çeşme yapılarının Osmanlı sivil mimarisi içerisinde değerlendirilen çeşme yapılarının içerisinde özgün yerini belirlemektir. Yapılan çalışmayla daha önce hiç çalışılmayan Zile ilçe merkezinde yer alan çeşme yapılarının mimari ve bezeme özellikleri gibi ayrıntılı ele alınmasıyla literatür olarak bilimsel açıdan katkı sağlaması açısından önemlidir.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada öncelikle Zile kent merkezinde yer alan çeşmelerin kaynaklarda literatür taraması yapılmıştır. Yapılan araştırmayla birlikte bir iki bulgu dışında herhangi bir ayrıntılı bilgiye rastlanılmamıştır. Daha sonra Zile'de alan çalışması yaparak ilçe merkezinde bulunan çeşme yapıları tespit edilmiştir. Bu çeşmelerin konumları, tarihçeleri, mimari ve bezeme özellikleri ele alınmıştır. Bununla birlikte günümüze gelmeyen yerine yenisi yapılan çeşmelerin de bir monografi çalışması yapılmıştır. Öncelikle çeşmelerin konumları belirlenmiştir. Bu konular belirlenirken Google Earth ve Tapu Parsel Sorgulama sisteminden yararlanılmıştır. Yapıların harita üzerindeki konumları ile birer tane de sokak görünüşleri verilmiştir. Çeşmelerin rölöveleri tarafımdan alınmış ve çizimleri yapılmıştır. Daha sonra farklı açılardan tarafımda fotoğraflanmıştır. Çalışmada kullanılan görseller gerekli kaynaklardan

edinilmiş ve tarafımca çekilmiştir. Yapıların fotoğrafları çekildikten sonra bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Bilgisayar üzerinde gerekli net çözünürlükleri sağlanmıştır.

ÇEŞME ADI İLE İLGİLİ TANIMLAR

Çeşme sözcüğünün Farsça'da göz anlamına gelen çeşm kelimesinden geldiği bilinmektedir (Eyice, 1993: 227). 1200 ve 1300'lü yıllarda çeşme sözcüğüne karşılık Arapça göz anlamına gelen "ayn" ve "sikaye" isimleri kullanılmıştır (Ödekan, 1997: 396). XIV. yüzyıldan itibaren yapıların kitabelerinde ve yazılı metinlerde görülmektedir. Sivas'ta 1271 yılı Gökmedrese Çeşmesi (Resim 1) ile Bolvadin'de 1278 yılı Alaca Çeşme kitâbelerinde (Resim 2) ayn kelimesi vardır. Çeşme-i dilkuşa, çeşme-i ab-ı zülâl, çeşme-i revân, çeşme-i hayat gibi Arapça ve Farsça kelimeleri Osmanlı döneminde yapılan çeşme kitabelerinde de çok fazla yer almaktadır (Verim, 2019). Günümüzde çeşme sözcüğü ise suyun borularla getirilip, musluktan akıtıldığı yalaklı su hazneleri anlamına gelmektedir (Karademir, 1845).

Resim 1. Sivas Gök Medrese çeşmesi

Kaynak: URL-1

Resim 2. Bolvadin Alaca çeşmesi

Kaynak: URL-2

Çeşmeler, yer aldıkları konum ve kullanım amaçlarına göre farklı tiplere ayrılmaktadır. Bunlar: Hususi Çeşmeler - Oda Çeşmeleri; Şehir şebekesi künkler vasıtasıyla umumi binalara, saraylara, konaklara verilerek, halka ait evlerin umumi çeşmelerden istifade etmesi sağlanmıştır. Eski saray ve konak odalarında temizlik ve abdest almak için yapılan oda çeşmeleri, dönemin özelliklerini taşıyan mimari unsurlardır (Topkapı Sarayı oda çeşmeleri gibi). Bunlar genelde yapıldığı dönemin üslup özelliklerini taşıyan süsleme öğeleriyle bezenmiştir. Mahalle Çeşmeleri; su teknesinin önünde kemerli niş içerisinde, bezemesi, ayna taşı ve kitabesi, tekne taşından oluşan mimari yapısı ile halkın su ihtiyacı için, binalara bitişik olarak veya köşe başlarında bağımsız veya bir yapıya bitişik olarak yapılan, tek cepheli veya birkaç cepheli olarak yapılan çeşmelerdir. Abidevi Çeşmeler; meydan çeşmeleri ve sebilli çeşmeler şeklinde iki kısımda incelenmektedir. Meydan çeşmeleri, halka su verme işleminin yanı sıra şehir peyzajını süslemek için önemli noktalara yapılmış mimari değeri yüksek eserlerdir. Meydan çeşmeleri, abidevi bir öğe olarak, özellikle Lale Devrinden itibaren görülmeye başlar. (Arseven, 1954: 495, Ödekan, 1992: 488, Akdoğan, 2013).

ÇEŞMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çeşme yapılarının ilk izleri tapınakların içerisinde temizlenme bölümleri olarak bilinmektedir. Günümüzde mevcut en erken tarihli çeşmeler M.Ö. 700 ve 800 yıllarına tarihlendirilen Urartular'a aittir (Uludağ, 1994: 31). Çeşme özelliğinde sayılabilecek ilk örnek Lagaş şehrindeki M.Ö. 3000'lere tarihlenen Babil havuzunda kayaya oyulmuş çeşmelerdir (Ödekan, 1997: 396). Günümüzdeki çeşmelere benzeyen ilk çeşmeler ise Antik Yunan'da yapılmış olan Nymphaeum adı verilen havuzlu çeşme yapılarıdır. Nympheum adı numphe'den türemiştir. Numphe; Antik Yunan'da su kaynakları, dağlar ve ormanlarda yaşadığına inanılan su perilerine verilen bir ad olarak bilinmektedir (Turani, 2015: 106). Roma döneminde çok sayıda çeşmeler yapılmıştır. Antik Roma mimarlığındaki Nympheum adı verilen yapılar hem hayvanların su içmesi hem de insanların kullanılması için yapılmıştır. Bununla birlikte heykel grupları ile süslenen çeşmeler de yer almaktadır (Ertuğrul, 1989: 52). Anadolu'da roma dönemine ait çeşmelerin etrafı çok fazla kabartma ve heykellerle görselleştirilmiştir. Bu çeşmelere örnek olarak Efes'teki Hadrian Çeşmesi ile Miletos ve Side antik kentlerdeki çeşme yapılarını verebiliriz

(Denktaş, 2002: 872). Bizans döneminde yapılan çeşmeler daha küçük ölçekli yapılmıştır. Bu devre ait çeşme kalıntılarında Side’de rastlanılmıştır. Kayaya oyularak uygulanmış kitabeli bir Bizans çeşmesi de Afyonkarahisar Kalesi’nin içerisinde (Verim, 2019: 15).

XI. ve XII. yüzyıllarda Konya, Tokat, Sivas ve Kayseri gibi önemli Selçuklu şehirlerinde çok sayıda havuzlu süslü çeşmeler yapılmıştır. Buna örnek olarak Sivas Gök Medrese Çeşmesi, Selçuklu döneminden günümüze gelmiş en eski çeşmedir (Aslanapa, 1986: 538). Sivas Gök Medrese Çeşmesinin mermer kemerlerinde dilimli siyah beyaz renkler oldukça dikkat çekicidir (Arık, 1971: 11). 1239 tarihli Ağzıkara Han Çeşmesi bezemesiz çeşme örneğini oluştururken, Tokat Hatun Han Çeşmesi ise yıldız bir taçla sonlanan bir çeşme yapısıdır (Önge, 1997: 11). Bunun yanı sıra Niğde Alaaddin Cami Çeşmesi (1277) ve Bolvadin Alaca Çeşmesini (1278) örnek olarak verebiliriz (Özkarci, 2001: 33).

Anadolu Türk mimarisinde 13. yüzyıldan itibaren hemen her dönemde çeşitli fışkiyeli çeşme örnekleri yer almaktadır. Fışkiyeli çeşmelere örnek olarak Divriği’de 1228 tarihli Melike Hatun Darüşşifası’nın havuzu kenarında yer alırken, diğeri 1251 yılına tarihlenen Konya Karatay Medresesi’nin havuzu kenarında bulunmaktadır. Konya’da bu tip çeşmelere “Bengüldek” adı verilmektedir (Önge, 1991: 99).

Osmanlılar döneminde ise çeşme yapımına daha çok önem verilmiştir. Bu dönemde çeşmeler yerleşim yerlerinde bulunmaktadır. Osmanlı yönetiminde geleneksel konutlara suyu entegre etmenin dışında sokak ve cadde çeşmelerine su götürüldüğü bilinmektedir (Cezar, 1985: 85). Bu çeşmeler şadırvan çeşmeleri, sütun çeşmeleri, meydan çeşmeleri, iskele çeşmeleri, cephe çeşmeleri ve sokak çeşmeleri olarak sınıflandırılmıştır (Erçağ, 1987: 4). Çeşmeler camilerde namaza gelenlerin abdest almaları için gerekli olduğundan bununla birlikte merkezi yerlerde sokak ve caddelerde genel olarak yer almaktadır. Özellikle meydan çeşmeleri yoğun olarak görülmektedir (Koçyiğit, 2019: 339). Bu dönemde yapılan çeşmeler mimari ve bezeme yönünden çeşitlilik göstermektedir. Osmanlı sanatında özellikle bezeme üzerindeki değişimleri en iyi yansıtan çeşmeler olmuştur (Erçağ, 1987: 4). Geç dönem Osmanlı mimarisinde, Batı sanatı mimari ve süsleme özelliklerinin çeşmelere yansıdığı görülür (Eyice, 1993: 277). Lale devrinde batının etkisiyle çeşmelerde yeni motiflerin bezemelerin görüldüğü söylenilmektedir (Koçyiğit, 2014: 293). 18. yüzyılda çeşmelerin çoğu devleti yönetenler tarafından değil, çoğu yönetim çevresinde yer alan bireyler tarafından yaptırılıyordu (Resim 3). Çünkü batı mimarisi anlamında süsleme içeren bir çeşme yaptırmak o dönemde toplum içinde söz sahibi olmanın yollarından biridir (Kanlıçay, 2010). İki boyutlu yüzey çalışmasından üç boyutlu geçişi belgeleyen bu uygulamalar, bir toplumun su etrafında oluşturduğu öğelerin sistemli bir biçimde incelenmesini sağlaması açısından değer taşımaktadır (Barışta, 2002: 246). XIX. ve XX. yüzyıllar çeşme yapımlarında yeni tarzların uygulandığı bir dönemdir. Bu dönemlerde dini ve sivil yapı tiplerinde görülen eklektik üslup çeşme mimarisinin cephelerine yansımaktadır. Farklılıklar yoğun olarak bezemelerde görülmektedir. Bezeme hem yüzeysel olarak görülürken hem de rumi, palmet ve lotuslarla birlikte Klasik Dönemin stilizasyonu ile şekillenmiştir (Ödekan, 1992: 285). Özellikle neo-klasik, barok, rokoko ve eklektik tarzlar, Osmanlı sanatına etkilediği gibi çeşme mimarisini (Resim 4) de etkilemiştir (Denktaş, 2002: 872). Mimaride batılılaşma dönemi ile birlikte çeşmelerde kıvrımlı dallar, akantus yapraklarından oluşan kompozisyonlar (Pilehvarian, 2002: 511), ayna taşlarının kemersiz olması, oval çerçeve içindeki tuğraların, yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir (Denktaş, 2002: 873). Ampir üslubun etkisindeki askı/çelenkler, gırlar ve yapraklar gibi bitkisel bezemeler bu dönem çeşme mimarisi özelliklerini yansıtır (Eyice, 1993: 280). Osmanlı döneminde yapılan çeşmelerin son örnek grupları I. Ulusal Mimarlık Dönemi’nde yapılmıştır (Ödekan, 1992: 285).

Resim 3. III. Ahmed Meydan çeşmesi

Kaynak: Koçyiğit (2014)

Resim 4. Sultan Abdülmecid Han çeşmesi kitabesi

Kaynak: Koçyiğit (2018)

Tokat'taki Osmanlı dönemi çeşmeleri hakkında seyyahların vermiş olduğu bilgiler önem taşımaktadır. 1656 yılında Tokat'a uğrayan Evliya Çelebi; Oğul Bey Çeşmesi, Soğuk Pınar Çeşmesi, Mevlevihane Çeşmesi gibi yapılardan söz etmektedir (Atak, 2012).

ZİLE'DEKİ ÇEŞME YAPILARINDAN ÖRNEKLER

Zile sivil yapı tiplerinden biri olan çeşmeler açısından zengin bir kenttir. İlçe merkezinde günümüze gelmeyen çeşmeler ile birlikte günümüze gelen yedi çeşme üzerinde durulmuştur. Bu çeşmeler geleneksel kent dokusunun olduğu yerde yoğunluk göstermektedir. Bu çeşmelerin konumları ayrıntılı bir biçimde gösterilmiştir (Resim 5).

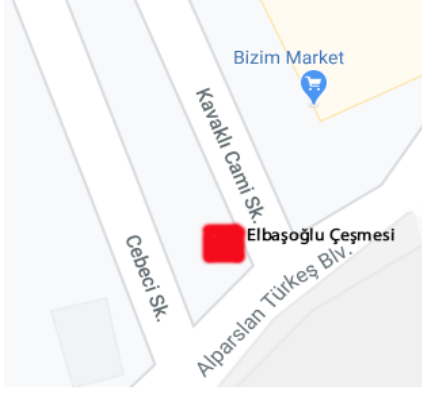

Resim 5. Çeşmelerin konumları

Kaynak: URL-3

Elbaşoğlu Çeşmesi

Çeşme, Zile İlçesi, Alparslan Türkeş Bulvarı, Kavaklı Cami Sokağı ile Cebeci Sokağı arasında konumlanmıştır (Resim 6). Yapı eğimsiz düz bir alanda yer almaktadır (Resim 7). Yapının kim tarafından yaptırıldığı ve mimarı bilinmemektedir.

Resim 6. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-3

Resim 7. Çeşmenin olduğu sokağın görünüşü

Kaynak: URL-4

Çeşme kareye yakın bir formda olup önünde dikdörtgen şeklinde bir yalak bölümü olan dört cepheli bir meydan çeşmesidir (Resim 8). Duvar cephesinin eni kalınlığı 35 cm, genişliği 2.60 m, boyu ise 2.5 m dir. Çeşme taş malzemeden inşa edilmiştir. Yalakın oturma yerlerine seki adı da verilmektedir. Teknenin eni 60 cm uzunluğu ise 2.20 m dir. İçerisindeki su toplama yerinin uzunluğu 1.90 m dir. Arka cephesinde çarkifelek formunda ve üçgen şeklinde geometrik bezemeler bulunmaktadır (Resim 9).

Resim 8. Çeşmenin genel görünüşü

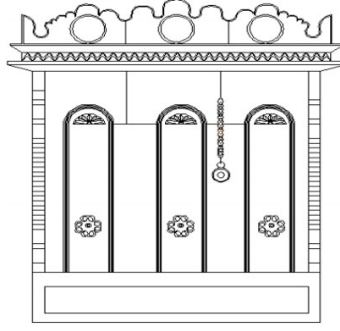
Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 9. Çeşmenin diğer cephesinin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Yapı kitabe, köşelik, silme, ayna taşı, rozet, niş, musluk, seki, kurna (yalak) gibi bölümlerden oluşmaktadır (Resim 10).

Resim 10. Çeşmenin çizimi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Çeşmenin köşelerinde birer tane sarmal bir şekilde dilimli sütunceler bulunmaktadır (Resim 11). Sütuncelerin boyu 1 m 80 cm dir (Resim 12). Sütuncelerin başlıkları 10 cm olup stalaktitlidir. En üstte yer alan tepelik ise 70 cm dir. Çeşmede üç adet lüle bulunmaktadır (Resim 13). Lülenin boyları 15 cm dir. Günümüzde üçünden de su akmaktadır. Önünde bir yalak bulunmaktadır. Çeşmenin aynalık kısmı 50 cm, aynalıkların aralarında bulunan duvar yüzeyleri 25 cm dir (Resim 14).

Resim 11. Çeşmenin köşelerinde yer alan sütunceler

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 12. Sütunce yakın detay

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 13. Tekne kısmından görünüş

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 14. Aynalıktan görünüş

Kaynak: Demirbağ (2021)

Yapının aynalık kısmında deniz kabuğu, istiridye kabuğu ve dal, yaprak gibi bitkisel motifler yer almaktadır (Resim 15, 16, 17, 18). İstiridye kabuğu 1740'den itibaren çeşme yapılarının kilit taşlarında yapılmıştır. Daha sonraki devirlerde ise bitkisel bezemelerle birlikte ele alınmıştır (Kanlıçay, 2010: 61). Aynalığın sağ ve sol köşe alınlıklarında birer tane volütler bulunmaktadır. Volüt İyon düzenine göre sütun başlığında yer alan çeşitli bir biçimde kıvrımlı hatlar göstermektedir. Yunan-Roma mimarisinde genel hatlarıyla görülmektedir. Bununla birlikte musluğun çevresinde rozetler yer almaktadır. Volütlerin üst kısmında silmelerin altında üçgen şeklinde geometrik bir bordür uzanmaktadır (Resim 19). Yapının en üst kısmında alınlık düz değil, dilimli çıkıntı bir halde yapılmış olup üzerinde daire içinde yapılmış üç adet tuğra yer almaktadır (Resim 20).

Resim 15. Volütlerin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 16. İstiridye kabuğunun görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 17. Kıvrımlı dalların ve görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 18. Çiçek rozeti motifinin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 19. Dilimli bezemelerin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 20. Alınlıkta yer alan tuğraların görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Kavaklı Cami Çeşmesi

Çeşme, Zile İlçesi, Kavaklı Cami Sokağı'nda konumlanmıştır (Resim 21). Yapı eğimsiz düz bir alanda yer almaktadır (Resim 22). Yapının kim tarafından yaptırıldığı ve mimarı bilinmemektedir. Yanında bulunan Kavaklı Camisi ile aynı tarihte yapıldığı tahmin edilmektedir (Resim 23).

Resim 21. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-5

Resim 22. Çeşmenin olduğu sokağın görünüşü

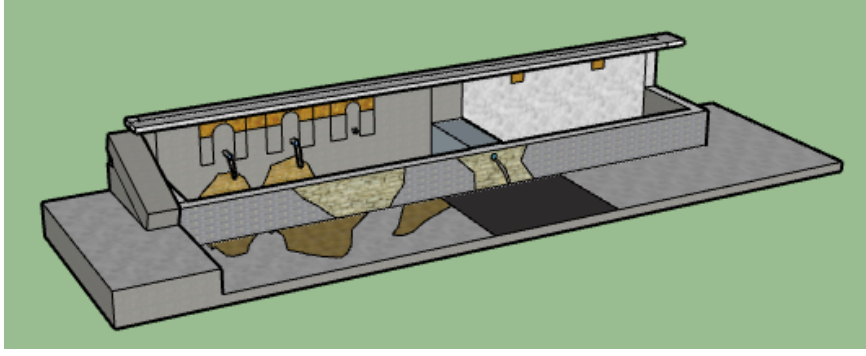
Kaynak: URL-4

Resim 23. Kavaklı cami çeşmesinin genel görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Çeşme dikdörtgen planlı, üç lülesi ve önünde dikdörtgen şeklinde bir su haznesi bulunan bir sivil yapıdır (Resim 24). Günümüzde lülelerin ikisinden su akmakta birinde ise akmamaktadır. Yapı taş malzemeden yapılmış olup sıvaları yer yer döküntü bir haldedir. Çeşmede yuvarlak kemerli üçer aynalık ve lüle bulunmaktadır (Resim 25). Aynalıkların arasında birer tane olmak üzere sarı zemin üzerine yeşil renkte iki tuğra bulunmaktadır (Resim 26). Aynalıkların yanlarında benzer şekilde sarı zemin üzerine yeşil renkte gül motifleri yer almaktadır (Resim 27).

Resim 24. Çeşmenin üç boyutlu modellemesi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 25. Çeşmenin aynalık ve teknesinden görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 26. Aynalığın yanında bulunan tuğranın görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 27. Çeşmedeki aynalık kısmının yanlarında yer alan gül motiflerinin görüntüleri

Kaynak: Demirbağ (2021)

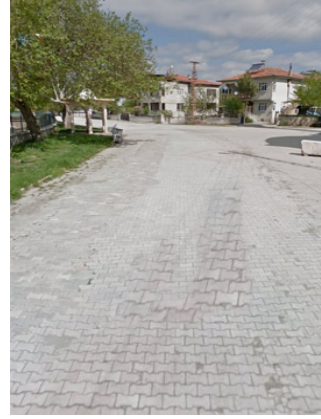
Kepir Pınarı

Zile ilçesi, Kavaklı Cami Sokağı ile Kepir Cami Sokağının köşesinde yer almaktadır (Resim 28). Yapı düz eğimsiz bir alanda konumlanmıştır (Resim 29). Çeşme baldaken tarzda yapılmıştır (Resim 30). Çeşme pınarın sağ tarafında bulunmakta olup düz bir alanda konumlanmıştır (Resim 31).

Resim 28. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-6

Resim 29. Çeşmenin havadan görünüşü

Kaynak: URL-4

Resim 30. Kepir Pınarı genel görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 31. Çeşmenin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Yapı dört cephelidir. Çeşmenin boyu 90 cm, tepelik 10 cm, eni ise 45 cm dir. Sütunların boyu 165 cm dir. Günümüzde suyu akmaktadır. Çeşme baldaken tarzında üzeri kubbe ile örtülüdür (Resim 32). Kemerlerde iki renkli taş işçiliği kullanılmıştır (Resim 33).

Resim 32. Kubbenin görünüşü

Resim 33. İki renkli taş işçiliği ile yapılmış kemerlerin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Kaynak: Demirbağ (2021)

Kemerlerin arasındaki bağlantıyı sabitlemek için demir gergi çubukları kullanılmıştır (Resim 34). Bezeme olarak kemerlerin alınlığında çarkıfelek formunda geometrik bezemeler (Resim 35), Osmanlı tuğrası (Resim 36), hayvan figürleri (Resim 37, 38) ve ay yıldızlı bezemeler yer almaktadır (Resim 39). Bununla birlikte sütun başlıklarında da dal ve yaprak şeklinde bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Resim 34. Taşıyıcıların görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 35. Kemerlerdeki sekizgen bezeme

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 36. Kemerlerdeki tuğraların görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 37. Kuş ve çarkıfelek motifi görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 38. Kuş şeklindeki figürsel bezemeler

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 39. Ay yıldızlı bezemeler

Kaynak: Demirbağ (2021)

Göktürk ve Uygur dönemlerinde kuşlar hükümdar ve beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesidir. Kuşlar bununla birlikte güç ve kudret anlamına da gelmektedir. Gök Tanrı'nın sembolü olarak ona ve bazı kuşlara kurban sunulmaktadır (Çoruhlu, 2002: 135).

Bedesten Cami Çeşmesi

Tokat İli, Zile İlçesi, Müftülük Sokağı, Bedesten Camisinin arkasında konumlanmış (Resim 40), bir sivil yapıdır (Resim 41). Çeşme bahçe duvarına bitişik olup üç cephelidir (Resim 42). Yapının tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Çeşmeden günümüzde su akmamaktadır (Resim 43).

Resim 40. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-3

Resim 41. Çeşmenin olduğu sokağın görünüşü

Kaynak: URL-4

Resim 42. Çeşmenin genel görünüşü

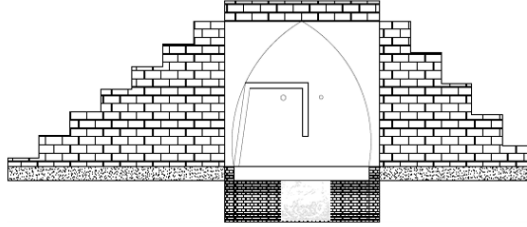
Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 43. Çeşmenin yakından görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Yapı eğimli bir kotta yer almaktadır. Çeşmenin sağında beş merdiven, solunda ise yedi merdiven bulunmaktadır (Resim 44). Yapının uzunluğu 2.70 cm, niş bölümünün genişliği 1.50 cm ve yüksekliği ise 1.60 cm'dir. Aynalık kısmındaki musluk ve üst kısımdaki kitabesi yerinde değildir. Çeşme moloz taş ve kesme taştan yapılmıştır. Yapının bazı yerlerinde kırılmalar ile birlikte çatlaklar vardır. Tekne kısmının ön cephesinin tam ortasında (Resim 45), daire içinde yapılmış koç tasviri yer almaktadır (Resim 46). Koç eski Türklerde Gök Tanrı'ya verilen kurbanlar arasında yer almaktadır. Gökle ilişkilendirildiği için güç ve kuvvetin simgesi olmuştur. Koç bazı zamanlarda hanedan arması olarak da kullanılmıştır. Minyatür kitaplarında koçun İbrahim'in İsmail'i öldürmesiyle ilgili yer verildiği görseller bulunmaktadır (Çoruhlu, 2002: 150).

Resim 44. Çeşmenin çizimi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 45. Tekne bölümünün görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 46. Tekne yüzeyindeki koç figürü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Çaypınar Çeşmesi

Tokat İli, Zile İlçesi, Alparslan Türkeş Bulvarı ile Gaziosmanpaşa Caddesinin kesiştiği yerde Elbaşoğlu Camisinin batısında yer almaktadır (Resim 47). Yapı yol kotunun altında bulunmaktadır (Resim 48). Çeşmenin günümüzde suyu akmamaktadır (Resim 49). Yapının kitabesinde 1234/1818 tarihli olup (Resim 50), 1259/1843 yılında tamiri yapılmıştır (Altındal, 2011: 374). Arif Kılıç, Makedonyalı Büyük İskender tarafından yaptırıldığı rivayet edildiğini Çaypınar'a gelen su yolunun Zincirlikuyu Mevkii'ne Kale'nin içinden yer altı su yolu mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Resim 47. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-3

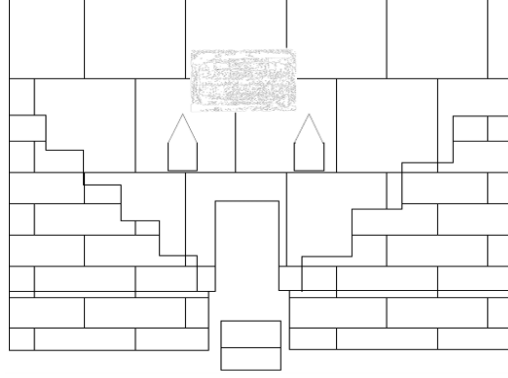
Resim 48. Çeşmenin olduğu sokağın görünüşü

Kaynak: URL-4

Resim 49. Çeşmenin genel görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 50. Çeşmenin çizimi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Çeşme dikdörtgen formda olup üç cephelidir. Üzerinde iki satırlı bir kitabe (Resim 51) ve kitabenin altında iki niş bölümü yer almaktadır (Resim 52). Yapının önünde sağ tarafta beş basamaklı, sol tarafında ise yedi basamaklı merdiven yer almaktadır. Çeşmenin önünde bir havuz bulunmaktadır.

Resim 51. Çeşmenin kitabesi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 52. Nişlerin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Şeyhoğlu Cami Çeşmesi

Tokat İli, Zile İlçesi, Yörükler Caddesi'nde konumlanmış bir sivil yapıdır (Resim 53). Çeşme eğimsiz düz bir cadde kotunda bulunmaktadır (Resim 54). Yapıdan günümüzde su akmamaktadır. Çeşmenin kim tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Kitabesi çeşmenin üzerinde yer almış olup hicri 1241, miladi 1338 tarihli (Altında, 2011: 374).

Resim 53. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-3

Resim 54. Çeşmenin olduğu sokağın görünüşü

Kaynak: URL-4

Çeşme duvara bitişik olarak yapılmış üç cephelidir (Resim 55). Taş malzemeden inşa edilmiş olmakla birlikte bazı yerlerinde sıvalar dökülmüştür. Yapının yüzeyinde bir kitabe (Resim 56) ve kitabenin altında üç adet kurna yer almaktadır (Resim 57). Çeşmenin tekne kısmı dikdörtgen şeklindedir (Resim 58). Kitabenin en üst kısmında dal şeklinde uzanan yaprak motifleri bulunmaktadır. Bu motiflerin arasında tam ortaya gelecek şekilde papatya motifi yapılmıştır.

Resim 55. Çeşmenin genel görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 56. Çeşme kitabesinin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 57. Çeşmenin görüntüleri

Kaynak: Demirbağ (2021)

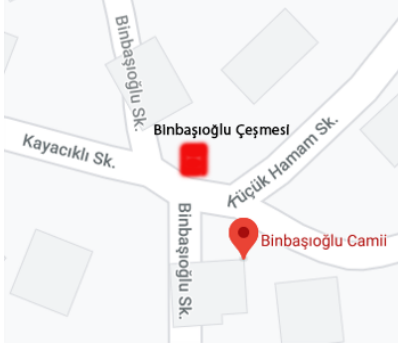

Resim 58. Tekne (yalak) görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Binbaşıoğlu Cami Çeşmesi

Tokat İli, Zile İlçesi, Küçük Hamam, Binbaşıoğlu ve Kayacıklı Sokaklarının kesiştiği yerde konumlanmıştır (Resim 59). Yapıdan günümüzde su akmamaktadır. Çeşme düz eğimsiz bir alanda yer almaktadır (Resim 60). Yapının tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Çeşme duvara bitişik olarak yapılmış dikdörtgen formlu üç cephelidir. Yapının iki tarafında pilastır şeklinde taşıyıcı ve üstleri stalaktitlidir (Resim 61). Çeşmenin tekne kısmı günümüze gelmemiştir.

Resim 59. Çeşmenin haritadaki konumu

Kaynak: URL-3

Resim 60. Çeşmenin olduğu sokağın görünüşü

Kaynak: URL-4

Resim 61. Çeşmenin genel görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

KAYNAKLARDA MEVCUT OLUP GÜNÜMÜZE GELMEYEN ÇEŞMELER

Musalla Çeşmesi

Tokat İli, Zile İlçesi, İstasyon Caddesi ile Rahmet Sokağı'nın kesiştiği yerde Uzunçarşı'da yer almaktaydı. Yıkılan çeşmenin tekne yüzeyinde dal ve yaprak bitkisel bezemeler yer almaktadır (Resim 62). Tarihi çeşme günümüzde yıkılmış olup yerine yeni bir çeşme yapılmıştır (Resim 63).

Resim 62. Yıkılan çeşmenin genel görünüşü

Kaynak: Altındal (2011)

Resim 63. Günümüzde yıkılan çeşmenin yerine yapılan çeşmenin görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

Kömürcü Çeşmesi

Tokat İli, Zile İlçesi, Şükür Sokağı'nda bulunmaktaydı (Resim 64). Tarihi çeşme günümüzde yıkılmış olup yerine yeni bir çeşme yapılmamıştır (Resim 65).

Resim 64. Yıkılan çeşme görünüşü

Kaynak: Altındal (2011)

Resim 65. Yıkılan çeşme yerinin günümüzdeki görünüşü

Kaynak: Demirbağ (2021)

DEĞERLENDİRME

Çalışma esnasında yedi çeşmenin mimari ve bezeme özellikleri incelenmiştir (Tablo 1). Çalışmada Zile'deki yedi çeşmenin günümüz açısından durumları, mimari ve bezeme özellikleri incelenmiştir. Yapılar genellikle kareye yakın dikdörtgen formda yapılmıştır. Çeşmelerin üçünde günümüzde su akmaktadır (Elbaşoğlu Cami Çeşmesi, Kavaklı Cami Çeşmesi ve Kepir Pınarı). Çeşmeler kemerli bir niş içerisinde yer almış olup lüleli bir aynalık ve önlerinde tekne (yalak) bölümleri yer almaktadır. Yapılar genel olarak moloztaş ve kesmetaştan inşa edilmiştir. Yapılardan biri meydan çeşmesidir (Elbaşoğlu Çeşmesi). Çeşmelerden biri bir havuz içinde bulunmaktadır (Çaypınar Çeşmesi). Bu çeşmelerden beşi üç cepheli (Kavaklı Cami Çeşmesi, Bedesten Cami Çeşmesi, Binbaşıoğlu Cami Çeşmesi, Çaypınar Çeşmesi ve Şeyhoğlu Cami Çeşmesi), ikisi ise dört cephelidir (Elbaşoğlu Cami Çeşmesi ve Kepir Pınarı). Yapıların biri hem geometrik hem de bitkisel bezemeli (Elbaşoğlu Cami Çeşmesi), ikisi bitkisel bezemeli (Kavaklı Cami Çeşmesi, Şeyhoğlu Cami Çeşmesi), biri figürel

bezemeli (Bedesten Cami Çeşmesi), birisi de hem geometrik, bitkisel hem de figürel bezemelidir (Kepir Pınarı). Bunun yanı sıra iki çeşme günümüze gelmemiştir (Musalla ve Kömürcü Çeşmesi).

Tablo 1: Zile'deki çeşme yapılarının mimari ve bezeme özelliklerinin tipolojisi

Çeşmeler	Mimari Özellikleri				Bezeme Özellikleri		
	Tek Cepheli	İki Cepheli	Üç Cepheli	Dört Cepheli	Geometrik Bezemeli	Bitkisel Bezemeli	Figürel Bezemeli
Elbaşoğlu Cami Çeşmesi				√	√	√	
Kavaklı Cami Çeşmesi			√			√	
Kepir Pınarı				√	√	√	√
Bedesten Cami Çeşmesi			√				√
Binbaşoğlu Cami Çeşmesi			√				
Çaypınar Çeşmesi			√				
Şeyhoğlu Cami Çeşmesi			√			√	

Zile kent merkezinde yer alan çeşmelerin farklı yörelerdeki çeşmelerle benzerlikleri ve farklılıkları vardır. Bedesten Cami çeşmesinin duvarındaki sivri kemer ve teknesiyle (Resim 66), Bursa'daki Hüdevandigar Cami çeşmesine benzemektedir (Resim 67). Elbaşoğlu Cami Çeşmesinin cephesinde yer alan istiridye kabuğu (Resim 68), Kurtbasan Çeşmesinde bulunan istiridye kabuğu ile benzerlikler göstermektedir (Resim 69).

Resim 66. Bedesten Cami Çeşmesi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 67. Hüdevandigar Cami Çeşmesi

Kaynak: Çetinkaya (2012)

Resim 68. Elbaşıoğlu Cami Çeşmesi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 69. Kurtbasan Çeşmesi

Kaynak: Çetinkaya (2012)

İlçe merkezinde bulunan Binbaşoğlu Cami Çeşmesinin duvarının iki yanında bulunan sütunceler (Resim 70), Kastamonu'daki Hamidiye Cami Çeşmesinin köşelerinde yer alan sütuncelere benzerlik göstermektedir (Resim 71).

Resim 70. Binbaşoğlu Cami Çeşmesi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 71. Hamidiye Cami Çeşmesi

Kaynak: Gür (2019)

Kavaklı Cami Çeşmesinin cephesi (Resim 72), Muğla'daki Burgaz Çeşmesinin cephesinden daha bezemelidir (Resim 73).

Resim 72. Kavaklı Cami Çeşmesi

Kaynak: Demirbağ (2021)

Resim 73. Burgaz Çeşmesi

Kaynak: Kakız (2019)

SONUÇ

Zile, Orta Karadeniz Bölümü'nde Tokat İli'nin kültürel miras ve sanatsal yönünden zenginlik gösteren ilçelerinden biridir. Bu zenginliğin önde gelen sivil yapılarından biri de çeşmelerdir. Türk İslam mimarisinde çeşmeler tarihsel süreç boyunca önde gelen önemli sivil yapı tiplerinden biridir. Zile çeşme mimarisi açısından zenginlik gösteren kentlerden biri olmuştur. Çeşmeler genel olarak bakıldığında özellikle geleneksel kent dokusunun olduğu yerde yoğunlaşmıştır. Bu yapılar kent dokusunun merkezinde ayrı ayrı yerlerde konumlanmıştır. Bu çeşmelerin bazıları kaynaklarda geçmekte olup günümüze gelmemiştir. Yapılar mimari uygulamaları yanında bezeme özellikleri açısından da zenginlik göstermektedir (Elbaşoğlu Çeşmesi, Kavaklı Cami Çeşmesi, Kepir Pınarı, Bedesten Cami Çeşmesi).

Tarihsel süreç içerisinde Elbaşoğlu Çeşmesi daha önceki zamanlarda malzemesi ve bezemesi uygunken, günümüzde ise malzemesinde de dökülmeler vardır. Oluklarından ikisinden su akmamaktadır. Çeşme duvarlarına raspa yapılarak duvarlar uygun hale getirilebilir. Benzer durumlar Kavaklı Cami Çeşmesi ve Kepir Pınarında da görülmektedir.

Zile kent merkezinde bulunan çeşmelerin çevre şehirlerde bulunan çeşmelerle farklılıkları ve benzerlikleri bulunmaktadır. Elbaşoğlu Cami Çeşmesinin duvarında bulunan istiridye kabuğu Kurtbasan Çeşmesinde yer alan istiridye kabuğu ile benzerlikler göstermektedir. Kent merkezinde bulunan Binbaşıoğlu Cami Çeşmesinin cephenin iki yanında yer alan sütunceler Kastamonu'daki Hamidiye Cami Çeşmesinin köşelerinde yer alan sütuncelere benzerlik göstermektedir.

Zile ilçe merkezinde yer alan çeşmelerin halk için çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle Elbaşoğlu Çeşmesi, Kavaklı Cami Çeşmesi, Kepir Pınarı ve Bedesten Çeşmelerinde su aktığı için ayrı bir önem arz etmektedir. Çeşmelerden akan su günümüzde halk tarafından ihtiyaçlar için sürekli kullanılmaktadır. Günümüzde su akmayan Çaypınar, Şeyhoğlu ve Binbaşıoğlu çeşmelerinde ise korunma sorunları bulunmaktadır.

Kent merkezindeki çeşmelerde genellikle korunma sorunları bulunmaktadır. Günümüze gelen ve gelmeyen çeşme yapıları bulunmaktadır. Günümüze gelmiş olan çeşmelerin duvarlarında ciddi dökülmeler vardır. Bununla birlikte Çaypınar Çeşmesinde kurnası ve oluk kısmında bozulmalar görülmektedir. Bu çeşmelerin raspası yapılmalıdır. Yapıların cephelerine raspası yapıldıktan sonra sıvalarının yapılıp düzlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akdoğan, A. I. (2013). Balıkesir Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Altındal, B., (2011). Zela'dan Zile'ye Tarihi Yolculuk, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.

Aslanapa, O., (1986). Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Arık, O. (1971). "Anadolu'daki Mimari Tezyinatımızdaki Arkaik Karakter", Önasya Mecmuası, 6 (72): 11-12.

Arseven, C. E. (1954). Türk Sanatı Tarihi, İstanbul.

Atak, E. (2012). Tokat'taki Osmanlı Çeşmelerinden Örnekler, Tokat Sempozyumu, Bildiriler, II. Cilt.

Barışta, Ö. (2002). Başkent İstanbul'dan Örnekleriyle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri", Türkler Ansiklopedisi, C.12.

Bektaş, C. (2003). Su İnsan, Literatür Yayınları, İstanbul.

Cezar, M. (1985). "Türk Şehirciliğinde Çeşmeler", Tarihi İstanbul Çeşmeleri I, İstanbul.

Çetinkaya, E. (2012). Bursa Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çoruhlu, Y. (2000). Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Denktaş, M. (2002). Anadolu Türk Mimarisine Çeşmeler, Türkler Ansiklopedisi, C VII, 872-877.

- Durman, A. (2014). Uşak Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Erçağ, B. (1987). “İstanbul Su Mimarisinde Yapı ve İşlevleriyle Çeşmeler”, İlgı Dergisi, 49: 4.
- Ertuğrul, Ö. (1989). İstanbul’da Su Devri Mimarisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eyice, S. (1993). “Çeşme”, TDV İslam Ansiklopedisi, C VIII, 277.
- Gür, F. (2019). Kastamonu Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Kakız, Y. (2019). Muğla Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kanlıçay, S. S. (2010). Barok – Rokoko Yorumlu 18.Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797), Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karademir, F, Ö. Osmanlı Dönemi’nde İzmit’te Yaşamış Gayrimüslimlere Ait Çeşme Yapıları, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Koçyiğit, F. (2014). Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yayınları, 4(16): 291-326.
- Koçyiğit, F. (2018). Bir Güç Temsili Olarak Tanzimat Dönemi Çeşmeleri, Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi, 5(12): 81-106.
- Koçyiğit, F. (2019). Osmanlı Mimarisinde Meydan Çeşmeleri, Akdeniz Sanat Dergisi, 13: 339.
- Ödekan, A. (1992). “Kent içi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme”, Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları, İstanbul.
- Ödekan, A. (1997). “Çeşme”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C. I, 396-397.
- Önge, Y. (1997). Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Su Yapıları, Türk Tarihi Kurumu Yayınları, Ankara.
- Önge, Y. (1991). “Fıskiyeli Türk Çeşmeleri”, Vakıflar Dergisi, 22: 99-101.
- Özkarı, M., (2001). Niğde’de Türk Mimarisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Pilehvarian, N. K. (2002). “Osmanlı Çeşme Mimarisi”, Türkler, 12: 511.
- Şehsuvaroğlu, B. N. (1957). Anadolu Kaplıcaları ve Selçuklular, İsmail Akgün Matbaası Yayını, İstanbul.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2005). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul.
- Turani, A. (2015)., “Nimfeum”, Sanat Terimleri Sözlüğü, 16. Baskı, Remzi Kitabevi Yayını, İstanbul.
- Uludağ, K. (1994). Seramik Sanatında Çeşme ve Su Oyunları, Basılmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Eskişehir.
- Verim, Y. (2019). Kütahya Çeşmeleri, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sakarya.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

URL-1. <https://www.google.com/search?q=sivas> Erişim Tarihi: 18.09.21

URL-2. <https://www.afyonkulturturizm.gov.tr> Erişim Tarihi: 20.09.21

URL-3. www.google.com/maps/place/Zile Erişim Tarihi: 22.09.21

URL-4. www.zile.com.tr Erişim Tarihi: 27.01.22

URL-5. <https://earth.google.com/web/search/Zincirli> Erişim Tarihi: 20.10.21

URL-6. <https://www.google.com/maps/search/kepir+zile> Erişim Tarihi: 25.10.21